

Проф. д-р Родна Живковска
Доц. д-р Тина Пржеска

Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и
Методиј“ во Скопје

ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРИНЦИПОТ НА ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО ВО ГРАЃАНСКОПРАВНИТЕ ОДНОСИ

Во правниот систем на Република Македонија принципот на владеење на правото е прокламиран како една од темелните вредности на уставниот поредок. Покрај уставната прокламација на принципот на владеење на правото за граѓанскоправните односи од особено значење се и уставната гаранција на правото на сопственост, правната заштита на сопственоста и слободата на пазарот и претприемништвото. Позитивноправната анализа на генералните и специјалните закони покажува дека во Република Македонија е направен значаен напредок кон остварување на принципот на владеење на правото во граѓанскоправните односи. Граѓанскоправните односи се уредуваат во согласност со принципите на граѓанскоправниот метод со нужни ограничувања предвидени со закон. Исто така, зголемена е одговорноста на државните органи кои одлучуваат за граѓанските субјективни права и обврски на физичките и правните лица. Покрај прекршочна одговорност за овластените лица, пропишана е и одговорност на државните органи за надомест на причинета штета. Меѓутоа, иако во правниот систем на Република Македонија постои напредок кон остварување на принципот на владеење на правото, во правниот живот сеуште се јавуваат и сериозни критики на некои законски решенија. Сето ова наведува на заклучокот дека остварувањето на принципот на владеење на правото во поширока смисла (цврст принцип на владеење на правото) сеуште претставува предизвик за Република Македонија.

Клучни зборови: Граѓанско право; Владеење на правото; Граѓанскоправни односи; Република Македонија.

*
* *

Владеење на правото во современите правни системи се прифаќа како фундаментален принцип кој е во директна корелација со правната држава, демократијата и остварувањето на заштита на човековите слободи и права. Во поново време принципот на владеење на правото се поврзува и со економскиот раст и развој на една земја.

1. ЗНАЧЕЊЕТО НА ПРИНЦИПОТ НА ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО

Од својата појава до денес принципот на владеење на правото останува актуелно прашање во правната теорија каде постојано се врши негово редефинирање. Во правната теорија постои општоприфатен став дека принципот на владеење на правото е од суштинско значење за секој современ правен систем, меѓутоа не постои единствено становиште во поглед на определувањето на неговиот обем и содржина. Тесно определен принципот на владеење на правото се дефинира како принцип кој подразбира постапување на државните органи и на поединците во рамките на законот.¹ Покрај оваа определба, некои автори сметаат дека принципот на владеење на правото подразбира остварување на демократијата, правдата, еднаквоста и други вредности.² Врз основа на различните пристапи во дефинирањето на принципот на владеење на правото во современата правна теорија се разликуваат два стадиуми на остварување на принципот на владеење на правото и тоа „тенок (thin) принцип на владеење на правото“ и „цврст, односно густ (thick) принцип на владеење на правото“. „Тенкиот принцип на владеење на правото“ подразбира донесување на закони преку кои формално правно ќе се обезбеди ред и мир, заштита на граѓанските права, ефикасно судство итн. За разлика од „тенкиот принцип на владеење на правото“, „цврстиот, односно густит принцип на владеење на правото“ во себе опфаќа и остварување на од-

¹ Остварување на вака определениот принцип на владеење на правото, според правната теорија, подразбира донесување закони кои се јавно достапни, општи, јасни и се применуваат подеднакво кон сите субјекти. – Вид. B. Tamanaha, *A Concise Guide To The Rule Of Law*, Legal Studies Research Paper Series, September 2007, The Social Science Research Network Electronic Paper Collection, <http://ssrn.com/abstract=1012051>; G. O'Donnell, "Why the Rule of Law Matters", *Journal of Democracy* 15, 2004, 33.

² B. R. Kleinfeld, *Competing Definitions of the Rule of Law: Implications for Practitioners*, Carnegie Papers – Rule of Law Series, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, Number 55, 2005, 3; T. Carothers, *Promoting the Rule of Law Abroad*, 2006, 4; B. Tamanaha, 7–17.

редени вредности како што се демократијата, правната сигурност, правичноста, еднаквоста и сл.³

Во рамките на Обединетите Нации е дадена прилично опширна дефиниција на принципот на владеење на правото како принцип преку кој се обезбедува: одговорност и транспарентност во работата на сите правни субјекти (вклучувајќи ги и државните органи), јавност во постапката за донесување и објавување на законите и другите правни акти, еднаква примена на законите и другите правни акти, почитување на човековите права, како и нормите и стандардите на меѓународното право. Принципот на владеење на правото, според оваа определба, има за цел да обезбеди еднаквост и одговорност пред законите, правичност во примената на законите, поделба на власта, учество во процесот на одлучување, транспарентност и заштита од арбитрерно однесување и одлучување.⁴

Како што однапред се кажа, современата правна теорија и економската наука ја истражува и поврзаноста на остварувањето на принципот на владеење на правото со економскиот раст и развој. Во оваа смисла се смета дека принципот на владеење на правото го условува економскиот развој на начин што обезбедува: сигурност на субјектите во правото, заштита на правото на сопственост, остварувањето на облигационите односи, контрола на власта и заштита од корупција.⁵ Што се однесува до сигурноста на субјектите во правото, таа пак подразбира создавање на правен систем во кој е воспоставен јавен ред и мир. Во оваа насока се укажува дека остварувањето на слободата на пазарот и претприемништвото, како и заштита на правото на сопственост е возможно само доколку субјектите кои дејствуваат на пазарот, односно носителите на правото на сопственост, се чувствуваат сигурни. Вооружените судири како и порастот на криминалот негативно влијаат на економскиот развој затоа што на тој начин се намалува чувството на сигурност кај субјектите кои дејствуваат на пазарот.⁶ Правната заштита на правото на сопственост и остварувањето на облигационите односи исто така се сметаат за клучен фактор во економскиот развој. Остварување на принципот на владеење на правото во оваа сфера им овозможува на субјектите по слободна иницијатива

³ *Ibid.*

⁴ *Report of the Secretary-General: The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies*, <http://www.unrol.org/doc.aspx?n=2004%20report.pdf>, 2004, 4.

⁵ S. Haggard, “The Rule of Law and Economic Growth: Where are We?”, *World Development* Vol. 39, No. 5, 2011, 673.

⁶ P. Collier, *The Bottom Billion*, Oxford University Press, Oxford 2007, 27; D. North, J. Wallis, B. Weingast, *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.

да стапуваат во стварноправни и облигационоправни односи и на тој начин да придонесуваат за развојот на економијата. Имено, според становиштата на правната теорија, доколку во еден правен систем постои гаранција за правото на сопственост, како и правен механизам преку кој се обезбедува како заштитата на правото на сопственост, така и исполнување на облигационите односи, тогаш се обезбедува правна сигурност на субјектите на пазарот која впрочем доведува до зголемување на инвестициите во државата.

Посебно значење за владеење на правото во областа на стварноправните и облигационите односи се смета дека има интертемпоралното право.⁷ Примената на правилата на интертемпоралното право во граѓанскоправните односи им овозможува на субјектите кои се носители на граѓанските субјективни права и обврски да го планираат начинот на остварување на овие права и обврски на долг рок, а притоа да се раководат од правните прописи кои важат во моментот на настанување на граѓанскоправните односи. Според економската наука, извесноста во поглед на тоа кој правен пропис ќе се применува за уредување на граѓанскоправните односи има суштинско влијание за поттикнување на инвестициите, посебно кога станува збор за т.н. долгорочни инвестиции.⁸ Контролата на власта преку принципот на владеење на правото, според правната теорија и економската наука значително влијае на економскиот развој. Контролата на власта во оваа смисла првенствено треба да опфаќа ограничување и контрола на дискреционите овластувања на извршните органи, потоа воспоставување правен систем во кој државата ќе биде задолжена да ги исполнува своите обврски кон субјектите во правото, како и воспоставување независна судска власт.

Несомнено е дека ограничувањето на дискреционите овластувања на државните органи кои одлучуваат за граѓанските субјективни права е предуслов за ефикасна заштита на правото на сопственост и на другите стварни права. Воспоставувањето на правен систем во кој и државата ќе биде задолжена да ги исполнува своите обврски, пак се смета за клучно во остварување на облигационите односи во кои како субјект учествува и државата. Независноста на судската власт, исто така, се третира како еден од основните претпоставки како за заштита на правото на сопственост и другите стварни права, така и за оствару-

⁷ Интертемпоралното право го уредува судирот помеѓу позитивното и објективното право. Согласно правилата на интертемпоралното право на граѓанскоправните односи (стварноправните, облигационоправните и наследноправните односи) се применува оној пропис кој важел во моментот на настанување на граѓанскоправниот однос.

⁸ S. Djankov et. al., “The Regulation of Entry”, *Quarterly Journal of Economics* 117(1), 2002, 1–37.

вање на облигационите односи. Притоа, се укажува дека степенот на независност на судската власт првенствено се оценува преку начинот на избор на судиите и времетраењето на нивниот мандат, како и можноста за контрола на судската власт преку буџетот, контрола во работата и сл.

Покрај независноста на судската власт, се истакнува дека, за земјите во развој, од суштинско значење во поглед на заштитата на граѓанските субјективни права има и стручноста и компетентноста на судиите.⁹ Во овој поглед несомнено е тврдењето дека само стручни и компетентни судии можат да придонесат за остварување на принципот на владеење на правото во поглед на заштитата на граѓанските субјективни права. Остварување на принципот на владеење на правото ја подразбира и заштитата од коруптивно однесување во рамките на државните институции како што се примањето поткуп, провизии и сл. Во поширока смисла на зборот, заштитата од коруптивно однесување опфаќа и обезбедување на еднаквост и фер третман на субјектите во граѓанскоправните односи, а особено кога како учесници во тие граѓанскоправни односи се јавуваат физичките или правните лица од една страна, а државата односно нејзините органи на другата страна.

Несомнено е дека коруптивното однесување има негативно влијае на економскиот развојот затоа што ги зголемува трошоците на потенцијалните инвеститори и создава состојба во која постои протекционизам и монополско однесување на пазарот. Исто така, коруптивното однесување може да ја доведе во прашање правната заштита на правото на сопственост доколку институтот експропријација се користи за одземање на правото на сопственост на едно лице во корист на друго. Во поширока смисла, појавата на корупција ја намалува довербата на субјектите во правосудниот систем како институционална рамка преку која се обезбедува заштитата на правото на сопственост и на другите стварни права како и остварувањето на облигационите односи.¹⁰

⁹ G. Helmke, R. Rosenbluth, “Regimes and the Rule of Law: Judicial Independence in Comparative Perspective”, *Annual Review of Political Science* 12/2009, 345–366.

¹⁰ P. Keefer, *A Review of the Political Economy of Governance: From Property Rights to Voice*, World Bank Policy Research Work, 2004. Помеѓу економистите постои еден општ консензус дека корупцијата го доведува во прашање принципот на владеење на правото и има негативно влијание на економскиот развој. Меѓутоа, се укажува и дека од емпириските истражувања во определени земји може да се дојде и до поинаков заклучок, односно дека коруптивното однесување секогаш не го спречува економскиот развој. Како пример за земји во кои бил забележан економски развој и покрај постоењето на корупција се наведуваат Кина, Кореја, Тајланд и Индонезија. Одговорот на прашањето: Зошто во некои земји корупцијата го забавува економскиот развој, а во други не, економската наука го бара во институционалната поставеност на државните

Значењето што го има принципот на владеење на правото за економскиот развој, покрај теоретски расправи поттикнува и емпириски истражувања за т. н. „мерење на принципот на владеење на правото“ кои треба да го покажат степенот на остварување на овој принцип во правните системи на одредени земји. Вакви истражувања се спроведуваат и во рамките на институции како што е Светската Банка. Во поглед на овие истражувања науката смета дека сеуште е спорно кои показатели треба да бидат земени предвид за да се добие вистинска претстава за степенот на остварување на принципот на владение на правото во конкретна земја. Во оваа насока некои теоретичари предност им даваат на субјективните показатели (искуствата на експертите, инвеститорите и граѓаните),¹¹ а други на објективните показатели (правниот систем и институциите).¹²

2. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРИНЦИПОТ НА ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО ВО ГРАЃАНСКОПРАВНИТЕ ОДНОСИ СПОРЕД УСТАВОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Имплементацијата на принципот на владеење на правото со сите негови димензии (правна, политичка, економска) сеуште претставува предизвик за секоја земја во светот, а посебно за земјите во развој и транзиција како што е и Република Македонија.

Посветеноста на Република Македонија во остварување на принципот на владеење на правото се огледа првенствено преку на Уставот на Република Македонија.¹³ Во членот 8 на Уставот е определено дека една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија е владеењето на правото.¹⁴ Покрај принципот на владее-

органи. Во оваа смисла се подвлекува дека, во земјите во кои постои децентрализација во рамките на државните институции, корупцијата се појавува и дејствува на сите нивоа (од најниско до највисоко) што го отежнува, а некогаш и оневозможува остварувањето на граѓанските субјективни права. Во земјите во кои постои централизација на власта корупцијата се појавува на највисоко ниво, а притоа корупцијата на пониско ниво не се толерира. Се извлекува заклучокот дека од двете зла помало зло за економскиот развој е доколку корупцијата е присутна само на највисоко ниво. Поблиску за ова види кај: J. E. Campos, D. Lien, S. Pradhan, “The Impact of Corruption on Investment: Predictability Matters”, *World Development* 27(6), 1999, 1059–1067.

¹¹ M. Kurtz, A. Schrank, “Growth and Governance: A Defense”, *Journal of Politics* 69/2007, 563–569.

¹² E. Glaeser et. al., “Do Institutions Cause Growth?”, *Journal of Economic Growth* 9/2004, 271–303.

¹³ Уставот на Република Македонија, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 52/92.

¹⁴ „Темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија се:

- основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени со Уставот;
- слободното изразување на националната припадност;

ње на правото како темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија се наведени и: слободното изразување на националната припадност; поделбата на државната власт на законодавна, извршна и судска; политичкиот плурализам и слободните непосредни и демократски избори; правната заштита на сопственоста; слободата на пазарот и претприемништвото; хуманизмот, социјалната правда и солидарноста; локалната самоуправа; уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата и почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право. Треба да се има предвид дека, остварувањето на темелните вредности определени со членот 8 од Уставот на Република Македонија е тесно поврзано со остварувањето на принципот на владеење на правото. Имено, како што се укажа во почетокот на овој труд, во правната теорија остварување на принципот на владеење на правото во поширока смисла се поврзува со развојот на демократијата, заштитата на граѓанските права, поделба на државната власт, заштита на правото на сопственост и заштитата на слободата на пазарот и претприемништвото. Во оваа смисла споменатата одредба јасно ја изразува интенцијата на уставотворецот принципот на владеење на правото да се имплементира во сите области на правниот живот во Република Македонија.

Во насока на остварување на принципот на владеење на правото во граѓанскоправните односи од особено значење се и уставната гаранција на правото на сопственост, правната заштита на сопственоста и гаранцијата на слободата на пазарот и претприемништвото.

Неспорно е дека во членот 8 на Уставот на Република Македонија содржана е уставната гаранција на правната заштита на правото на сопственост во Република Македонија. Уставната гаранција на правото на сопственост кое по својата природа претставува имотно, т.е. стварно субјективно право и тоа не само во македонското туку и во споредбеното право, покажува дека оваа заштитата е достигната на највисок степен, т.е. е гарантирана со највисоките правни акти со кои

-
- владеењето на правото;
 - поделбата на државната власт на законодавна, извршна и судска;
 - политичкиот плурализам и слободните непосредни и демократски избори;
 - правната заштита на сопственоста;
 - слободата на пазарот и претприемништвото;
 - хуманизмот, социјалната правда и солидарноста;
 - локалната самоуправа;
 - уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата, и
 - почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право.“

се заштитуваат и основните човекови слободи и права. Причина за ваквиот пристап кон заштитата на правото на сопственост секако дека произлегува од значењето кое сопственоста го има за субјектите во правото.

Покрај прокламираната заштита на правото на сопственост содржана во членот 8 на Уставот, неа ја среќаваме и во одредбите на членот 30 на Уставот: „Се гарантира правото на сопственост и правото на наследување. Сопственоста создава права и обврски и треба да служи за добро на поединецот и на заедницата. Никому не можат да му бидат одземени или ограничени сопственоста и правата кои произлегуваат од неа, освен кога се работи за јавен интерес утврден со закон. Во случај на експропријација на сопственоста или во случај на ограничување на сопственоста се гарантира праведен надомест кој не може да биде понизок од пазарната вредност.“.

Пожелно е да се укаже дека во македонската правна теорија беа истакнати повеќе забелешки во врска со прокламацијата на ставот 1 на членот 30 на Уставот. Тие се должеа на дискутабилноста во истовремената гаранција на правото на сопственост и на правото на наследување. Имено, од формулацијата на уставната одредба произлегува дека уставотворецот ја има предвид само приватната сопственост во нејзиниот индивидуален облик затоа што ја става во корелација со правото на наследување кое може да го имаат само физички лица. За да не дојде до пореметување во работта на Уставниот суд на Република Македонија правната теорија смета дека оваа уставна одредба треба да се толкува како гаранција за правото на приватна сопственост, односно како гаранција на индивидуалната приватна сопственост (сопственоста на физичките лица) така и на групната приватна сопственост (сопственоста на правните лица).¹⁵ Што се однесува до гаранцијата на правото на сопственост на физичките и правните лица, треба да се подвлече дека таа нема апсолутен карактер. Оваа констатација произлегува од одредбите на ставот 3 на членот 30 според кои правото на сопственост може да биде одземено или ограничено, но само заради постоење потреба за остварување јавен интерес утврден со закон.¹⁶ Тогаш, во случај на одземање и ограничување на правото на

¹⁵ Поблиску за ова, вид. Р. Живковска, *Стварно право*, Скопје 2005, 103.

¹⁶ Во правната теорија во Република Македонија постојат поделени мислењата помеѓу професорите по уставно право во поглед на толкувањето на одредбите од ставот 3 од членот 30 на Уставот. Професорите В. Митков и С. Климовски сметаат дека Уставот ја има предвид само експропријацијата (*Политички и уставен систем*, Скопје 1995, 121). Според С. Шкарик, Уставот ја предвидува покрај експропријацијата и национализацијата „затоа што национализацијата произлегува од Уставниот закон за спроведување на Уставот кој предвидува трансформација на општествената сопственост“?! (*Уставно право, втора книга*, Скопје 1995, 179). Авторите на овој труд смета-

сопственост согласно одредбите на ставот 4 на членот 30 од Уставот се гарантира праведен надоместок кој не може да биде понизок од пазарната вредност. Во правниот систем на Република Македонија одземањето и ограничувањето на правото на сопственост заради остварување на јавниот интерес е уредено со специјалниот Закон за експропријација од 2012 година.¹⁷

Со цел да се обезбеди непречено остварување на граѓанскоправните односи во согласност со принципот на владеење на правото, покрај уставната гаранција на правото на сопственост и на правната заштита на сопственоста, во Уставот се содржани и одредби за заштита на слободата на пазарот и претприемништвото. Согласно одредбите на членот 55 на Уставот на Република Македонија „Се гарантира слободата на пазарот и претприемништвото. Републиката обезбедува еднаква правна положба на сите субјекти на пазарот. Републиката презема мерки против монополската положба и монополското однесување на пазарот. Слободата на пазарот и претприемништвото можат да се ограничат со закон единствено заради одбраната на Републиката, зачувувањето на природата, животната средина или здравјето на луѓето“.

Уставотворецот, покрај прокламирање на слободата на пазарот и претприемништвото, со одредбите на членот 55 пропишува и обврски за државата (Република Македонија) во обезбедувањето еднаква правна положба на субјектите во пазарот, како и во заштитата од создавање монополска положба на пазарот и монополско однесување на субјектите на пазарот. Исполнувањето на оваа обврска за Република Македонија во духот на принципот на владеење на правото секако дека подразбира донесување правна регулатива преку која се обезбедува еднаквоста на субјектите во граѓанскоправните односи, а истовремено се пропишуваат мерки и инструменти за заштита од создавање на монополска положба на пазарот и заштита од монополското однесување како појави кои не се во согласност со прокламираната еднаквост на субјектите во граѓанскоправните односи.¹⁸ Треба да не се

ат дека уставотворецот под „одземањето и ограничување на правото на сопственост заради остварување на јавниот интерес“ го подразбира само институтот експропријација, а не и институтот национализација. Во прилог на оваа констатација е одредбата од ставот 4 на членот 30 на Уставот каде децидно се пропишува дека „во случај на експропријација следува правичен надоместок кој не може да биде понизок од пазарната вредност“.

¹⁷ Закон за експропријација, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 95/12, 131/12 и 24/13.

¹⁸ Закон за облигационите односи – ЗОО, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 18/01, 4/02, 84/08 и 161/09, чл. 4 – „Учесниците во облигациониот однос се рамноправни“.

превиди и ставот на правната теорија според кој еднаквоста на субјектите во граѓанскоправните односи ги подразбира и државните органи кои во име на Република Македонија стапуваат во граѓанскоправни односи. Ова значи дека на теренот на граѓанското право сите субјекти на правото, вклучувајќи ги и државните органи, треба да се наоѓаат во рамноправна правна положба во поглед на стекнувањето граѓански субјективни права (никој од субјектите да нема привилегирана положба или волја која ќе може да ја наметне на другиот субјект во овие односи). Истото важи и во поглед на исполнувањето на граѓанските субјективни обврски кое се однесува и на државните органи кои, исто така, се должни и одговорни да ги исполнуваат преземените обврски во граѓанскоправните односи.

Пожелно е да се укаже дека со одредбите на членот 55 на Уставот на Република Македонија возможно е и ограничување на слободата на пазарот и претприемништвото, но само заради остварување на определени цели како што се: одбраната на Републиката, зачувувањето на природата, животната средина и заштита на здравјето на луѓето.¹⁹

Кога станува збор за принципот на владеење на правото и слободата на пазарот и претприемништвото во правната литература често се споменува констатацијата дека во современите правни системи не може да дојде до остварување на слободата на пазарот и претприемништвото без воспоставување на принципот на владеење на правото. Економската наука во оваа насока тврди дека постојат и емпириски истражувања кои ја покажуваат поврзаноста помеѓу принципот на владеење на правото и економскиот развој на една земја. Така, врз основа на истражувањето на економскиот развој на повеќе од 100 земји во светот во периодот од 1980 до 2000 година се покажало дека земјите кај кои постои т. н. висок индекс на рангирање на правниот систем (*The Legal System Area of The Fraser Institute's Economic Freedom of the World index*), т. е. повисок од 7 од можни 10, тие земји покажувале стабилен економски развој во текот на две децении. За разлика од овие низок економски развој се среќава во земјите кај кои бил утврден низок индекс на рангирање на правниот систем, односно индекс понизок од 4.²⁰ Како основа за утврдување на индексот за рангирање на правниот систем, меѓу другото, биле земени предвид: заштитата на правото на сопственост, непристрасното обезбедување на ис-

¹⁹ „Слободата на пазарот и претприемништвото можат да се ограничат со закон единствено заради одбраната на Републиката, зачувувањето на природата, животната средина или здравјето на луѓето.“ – Устав на РМ, чл. 55, ст. 2.

²⁰ Повеќе за ова, вид. J. Gwartney, J. Clemens, *Can a Country Prosper without a Sound Legal Structure?*, Fraser Forum, July 2004, 3–4.

полнувањето на договорните обврски, независното судство и принципот на владеење на правото.²¹

Од изнесените податоци може да се констатира дека воспоставување на принципот на владеење на правото во економските односи како сфера во која се реализира слободата на пазарот и претприемништвото подразбира, пред се, постоење на соодветна правна регулатива. Меѓутоа, за економската наука прашањето до која мера државата, преку правото, треба да учествува во уредувањето на економските односи сеуште е отворено за дебата. Во современата економска теорија се повеќе се оди кон напуштање на т.н. „теорија на класичен либерализам“ според која државата треба да има мошне мала улога во регулирање на слободата на пазарот и претприемништвото (принципот - *laissez faire*) која се сведува на обезбедување заштита на сопственоста, живот, здравјето и слободата, а сите останати „интервенции“ со правна регулатива да се сметаат за непожелни.²² Се заклучува дека современата економска теорија всушност е насочена кон прифаќање на улогата на правото како инструмент преку кој од една страна ќе се обезбедува слободата на пазарот и претприемништвото, а од друга страна ќе се поставуваат и објективните граници во кои таа слобода ќе може да се остварува, а се со цел да не дојде до нејзина злоупотреба.²³

3. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРИНЦИПОТ НА ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО ВО ГРАЃАНСКОПРАВНИТЕ ОДНОСИ СПОРЕД ГЕНЕРАЛНИТЕ И СПЕЦИЈАЛНИТЕ ЗАКОНИ

Покажавме дека со Уставот на Република Македонија јасно е изразено залагањето на уставотворецот за остварување на принципот на владеење на правото како една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија. Треба да се има предвид дека за остварувањето на овој принципот во граѓанскоправните односи, покрај одредбите од Уставот со кои се гарантира правото на сопственост, правната заштита на сопственоста и слободата на пазарот и претприемништвото потребно е донесување и посебна регулатива содржана во генералните и специјалните закони со кои се уредуваат граѓанскоправните односи. Притоа, сакаме да акцентираме дека за

²¹ *Ibid.*

²² Поблиску за ова, вид.: B. Z. Tamanaha, “The Dark Side of the Relationship Between the Rule of Law and Liberalism”, *NYU Journal of Law & Liberty* 2004, 516–519; R. M. Ebeling, *Free Markets, the Rule of Law, and Classical Liberalism*, The Freeman: Ideas on Liberty – May 2004.

²³ *Ibid.*

остварување на принципот на владеење на правото во поширока смисла на зборот нема да биде значаен само квантитетот на прописите (донесување прописи со кои целосно ќе бидат уредени граѓанскоправните односи), туку и нивниот квалитет, бидејќи принципот на владеење на правото во поширока смисла на зборот подразбира остварување на одредени вредности како што се преведноста (правичноста), правната сигурност еднаквоста и други.

Одговорот на прашањето како ќе се остварува (врши) принципот на владеење на правото сметаме дека треба да се бара во правилно пропишување и доследна примена на граѓанскоправниот метод на уредување на граѓанскоправните односи. Според цивилистите методот на уредување на граѓанскоправните односи како збир од основни и дополнителни принципи ја сочинува основата на уредувањето на граѓанскоправните односи и се определува преку неговите основни принципи (слободна иницијатива, принципот еднаквост на субјектите, принципот на преносливост и принципот на имотна санкција) и дополнителни принципи (принципот на совесност и чесност, принципот на правичност и принципот на правна сигурност). Поаѓајќи од овој теоретски став се констатира дека остварување на принципот на владеење на правото во граѓанскоправните односи треба да подразбере, пред сè, создавање правна регулатива која ќе биде заснована на наведените принципи како остварување на граѓанскоправниот метод за уредување на граѓанскоправните односи.

Принципот на слободна иницијатива, кој според цивилистите претставува суштински принцип во уредувањето на граѓанскоправните односи, подразбира слобода во поглед на стекнувањето на граѓанските субјективни права, слобода во остварувањето на правата, како и слобода во остварувањето на правната заштита. Во правниот систем на Република Македонија принципот на слободна иницијатива е прокламиран како принцип за уредување на граѓанскоправните односи во Законот за сопственост и други стварни права (ЗСДСП),²⁴ во Законот за облигационите односи²⁵ и во Законот за наследување (ЗН)²⁶ како генерални закони кои ги уредуваат граѓанскоправните односи. Сло-

²⁴ Законот за сопственост и други стварни права, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 18 /01, 92/08, 139/09 и 35/10: „Правото на сопственост и другите стварни права се остваруваат врз основа на слободна диспозиција со нужни ограничувања предвидени во Уставот и законите.“ – чл. 5.

²⁵ „Учесниците во прометот слободно ги уредуваат облигационите односи во согласност со Уставот, законите и добрите обичаи.“ – чл. 3.

²⁶ Законот за наследување, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 47/96: „Завештателот може со тестамент да располага со својот имот на начин определен со овој закон.“ – чл. 9.

бодната иницијатива, односно слободната диспозиција во стварното право, слободата на договарање во облигационото право и слободата на тестирање во наследното право секако дека не подразбира апсолутна слобода во остварувањето на граѓанските субјективни права. Законодавецот, покрај прокламирањето на овој основен принцип предвидува и ограничувања на слободната иницијатива. Во стварното право општи граници во вршење на стварните субјективни права се природата и намената на стварта, општиот интерес утврден со закон, моралот на општеството, правата на трети лица и забраната за злоупотреба на правото.²⁷ Покрај општите ограничувања, Законот за сопственост и други стварни права познава и посебни ограничувања на правото на сопственост т.н. имисии.²⁸ Во облигационото право, покрај уставните ограничувања на слободата на пазарот и претриемништвото (одбраната на државата, заштита на природата, животната средина и здравјето на луѓето) во Законот за облигационите односи се пропишани и други ограничувања како што се забраната за злоупотреба на правото, забраната за создавање и искористување монополска положба, забраната за причинување на штета и др.²⁹ Слободата на тестирање во наследноправните односи е ограничена со т.н. право на нужен дел.³⁰

Принципот на еднаквост на страните како содржина на граѓанско-правниот метод на уредување на граѓанскоправните односи подразбира еднаквост на субјектите во поглед на стекнувањето и вршењето на граѓанските субјективни права. Законот за облигационите односи и Законот за наследување содржат децидни одредби со кои се определува важењето на принципот на еднаквост на страните.³¹ Во Законот за сопственост и други стварни права не е содржана децидна одредба во поглед на принципот на еднаквост, меѓутоа цивилистите сметаат дека овој принцип произлегува од членот 2 на Законот со кој се прокламира сопственосниот плурализам во правниот систем на Република Македонија во кој постојат три основни и рамноправни облици на правото на сопственост (сопственоста на физичките и правните лица, сопственоста на државата и сопственоста на единиците на локалната самоуправа).³² Можност за отстапување од принципот на еднаквост во граѓанскоправните односи во правниот систем на Република Маке-

²⁷ ЗСДСП, чл. 9 и 10.

²⁸ ЗСДСП, чл. 11.

²⁹ ЗОО, чл. 6, 7 и 9.

³⁰ „Нужните наследници имаат право на дел од оставината кој се вика нужен дел и кој им припаѓа во случај кога оставителот располагал со оставината.“ – ЗН, чл. 31, ст. 1.

³¹ ЗОО, чл. 4 – „Учесниците во облигациониот однос се рамноправни“; ЗН, чл. 3 – „Граѓаните, под исти услови, се рамноправни во наследувањето.“

³² Поблиску за ова, вид. Р. Живковска, 108.

донија се предвидени само во случаи на примена на принципот на правичност.³³

Принципот на преносливост ја изразува имотната природа на граѓанскоправните односи како односи кои настануваат во прометот и во кои доаѓа до пренос на правата и обврските од еден субјект на друг во граѓанскоправните односи. Во правниот систем на Република Македонија постои слобода во поглед на пренесувањето на граѓанските субјективни права и граѓанските субјективни обврски кое исто така не е апсолутно. Во овој поглед може да дојде до ограничувања на принципот на преносливост кои произлегуваат од: природата на правата (некои права се непреносливи како на пример правото на лична службеност, правата и обврските од лична природа, наследните права и сл.), заштитните мерки кои државата ги презема кон определени ствари (забрана за отуѓување на шумите во државна сопственост),³⁴ заштитата на здравјето на луѓето, моралот и други случаи.

Имотната санкција како четврт принцип на граѓанскоправниот метод на уредување на граѓанскоправните односи е насочена исклучиво кон имотот на субјектот и таа може да се оствари во форма на реституција, паричен надометок, како и поништување на правните дела склучени спротивно на законот.

Како дополнителни принципи за уредување на граѓанскоправните односи во генералните и специјалните закони се среќаваат принципот на совесност и чесност,³⁵ принципот на правичност³⁶ и принципот на правна сигурност.³⁷

Правилното законско пропишување, но и доследната примена на основните и дополнителните принципи на граѓанскоправниот метод за уредување на граѓанскоправните односи во правниот живот секако дека се во функција на остварување на принципот на владеење на правото затоа што преку нив се акцентира имотнопраната природата

³³ Принципот на правичност по својата природа подразбира отстапување од еднаквото третирање на субјектите во граѓанското право. Во уредувањето на граѓанскоправните односи принципот на правичност се применува само по исклучок и тоа само во случаи предвидени со закон.

³⁴ Закон за шумите – ЗШ, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 64/09, 24/11, 53/11, 25/13, 79/13 и 147/13, чл. 89.

³⁵ Одредби кои упатуваат на примена на принципот на совесност и чесност во ЗСДСП: чл. 114, ст. 3, 115, 117, 118, 119, 124 итн. Во ЗОО: чл. 5, 46, ст. 4, 47, ст. 5 итн. Во ЗН: чл. 43 и 64.

³⁶ Одредби кои упатуваат на примена на принципот на правичност во ЗСДСП: чл. 122, 89, 118 итн. Во ЗОО: чл. 10-а, 47, 93 итн. Во ЗН: чл. 142, 27 и 28.

³⁷ Се изразува преку забраната за ретроактивно дејство (чл. 52, Устав на РМ), гаранцијата за правната заштита на правото на сопственост (чл. 8, Устав на РМ, чл. 6, ЗСДСП), должноста за исполнување на обврските (чл. 10, ЗОО), итн.

на граѓанскоправните односи. Ограничувањата кои во законските прописи се наметнуваат во поглед на вршењето на граѓанските субјективни права, како и нивната примена во правниот живот, исто така се во функција на остварување на принципот на владеење на правото затоа што го димензионираат вршењето на правата во точно определени рамки со цел да се овозможи простор за сите субјекти непречено да ги остваруваат своите права, а притоа да не го попречуваат остварувањето на правата на другите лица.

Поаѓајќи од овие наши согледувања, нема да погрешиме кога би констатирале дека субјективното право, преку правилно законско пропишување на границите на неговото вршење, врз основа на основните и дополнителните принципи на граѓанскоправниот метод на уредување овозможува субјектите (кои се носители на граѓанските субјективни права и обврски) да не го доживуваат како наметната волја од страна на законодавецот, туку како регулатива која е неопходна за обезбедување на непреченото остварување на граѓанскоправните односи и е во согласност со реалните состојби и потреби во прометот.

Деталната знализата на законската регулатива од областа на граѓанското право покажува дека во правниот систем на Република Македонија се направени сериозни обиди во насока на остварување на принципот на владеење на правото во граѓанскоправните односи. Така, очигледно е дека поновото специјалното законодавство внесува и нови одредби со кои се зголемува одговорноста на државните органи кога тие одлучуваат за граѓанските субјективни права. На пример, се пропишува прекршочна одговорност за службените лица вработени во државните органи и другите субјекти со јавни овластувања доколку навремено (во законски определените рокови) не постапуваат по барањата на физичките и правните лица (Такви одредби содржи: Законот за катастар на недвижности (ЗКН),³⁸ чл. 186, 198 итн. Законот за градење (ЗГ),³⁹ чл. 39-д, 48-б и други). Законот за градење пропишува дури и одговорност за надомест на штета на надлежни државни органи доколку одредени нивни постапувања резултирале со штетни последици за субјектите на правото.⁴⁰

На крајот на оваа анализа која се направи на факторите и институциите кои влијаат на остварувањето на принципот на владеење на правото, може со сигурност да се каже дека во Република Македонија, како земја во транзиција, остварување на принципот на владеење

³⁸ Законот за катастар на недвижности, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 55/13.

³⁹ Законот за градење, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 130/09, 124/10, У. бр. 262/09, 18/11, 36/11, 54/11 и У. бр. 262/09 и У. бр. 212/10, 13/12, 144/12, 25/13 и 79/13.

⁴⁰ ЗГ, чл. 59-в, ст. 8 и чл. 62, ст. 3.

на правото е процес кој се движи во позитивна насока. Несомнено е дека постојат и случаи на донесување правни прописи подложни на критики во поглед на нивната примена во правниот живот. Како пример можат да се наведат одредбите од ставот 2 на членот 6 од Законот за експропријација според кој „Јавен интерес од значење за Република Македонија согласно со овој закон се утврдува и за експропријација на објекти, постројки и водови за производство, пренос и дистрибуција на електрична енергија или пренос и дистрибуција на природен гас, постројки и системи за производство и дистрибуција на топлинска енергија, како и водостопански објекти и постројки, заради обезбедување на јавна услуга“. Критичарите на цитираната одредба укажуваат дека со неа се повредува уставно загарантираното право на сопственост бидејќи во овој случај експропријацијата не се врши заради изградба на објекти, постројки и водови за производство, пренос и дистрибуција на електрична енергија, топлинска енергија, гас и сл., туку со нејзина помош се врши одземање на веќе изградени објекти, постројки и водови. Слични одредби беа содржани и во претходниот Закон за експропријација од 1995 година⁴¹ (член 2 став 2 и членот 3 точка 4). За овие одредби дури беше покренувана иницијатива за оценување на нивната уставност која не доведе до покренување постапка, од причини што Уставниот суд утврдил дека „експропријацијата како административно-правен институт се презема не само заради изградба на објекти, туку и заради изведување други работи од јавен интерес“.⁴² Притоа, судот констатирал дека не постои повреда на уставно загарантираното право на сопственост повикувајќи се на фактот што и уставотворецот допушта ограничување и одземање на правото на сопственост во услови на постоење јавен интерес утврден со закон. Останува за размислување ставот на судот според кој „јавниот интерес е јасно утврден во Законот за експропријација“. Во оваа насока судот смета дека „Пристапувањето кон експропријација заради изградба на објекти и пристапувањето кон експропријација на веќе изградени објекти, постројки и водови за пренос на електрична енергија, односно пренос на природен гас од јавен интерес се две различни правни ситуации. Во првата се експроприра недвижноста заради изградба на нов објект, а во втората се експроприра недвижноста заради вршење на работи од јавен интерес“.

Друг правен пропис донесен неодамна кој исто така доведе до подвоени контраверзии е и Законот за постапување со бесправно из-

⁴¹ Закон за експропријација, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 33/95, 20/98, 40/99, 31/03, 46/05, 10/08 и 106/08.

⁴² Одлука на Уставниот суд на Република Македонија, У. бр. 201/2008-0-0, 13. 5. 2009.

градени објекти⁴³ кој го уредува утврдувањето на правен статус на бесправно изградени објекти т.е. легализацијата на објекти кои биле изградени без одобрение за градење или спротивно на одобрението за градење до денот на влегување во сила на Законот.⁴⁴ Согласно овие контраверзии едни позитивно го оценуваат Законот и сметаат дека ќе доведе до разрешување на голем број спорни односи, за разлика од други кои сметаат дека овој Закон, со тоа што овозможува стекнување право на сопственост на лицата кои граделе објекти спротивно на правните прописи, и тоа под привилегирани услови, ги става во нерамноправна положба сопствениците на објекти кои граделе во согласност со правните прописи. Авторите на овој труд сметаат дека, иако аргументите на оние кои укажуваат на нерамноправниот третман не се за занемарување, сепак треба да се има предвид дека во правниот живот на Република Македонија треба да се стави граница во поглед на бесправното градење. Законот за постапување со бесправно изградени објекти ќе се применува за оние објекти изградени до неговото вледување во сила, додека се што потоа ќе почне да се гради бесправно ќе биде санкционирано согласно одредбите на Законот за градење.

4. ЗАКЛУЧОК

Трудот покажува дека владеење на правото во современите правни системи се прифаќа како фундаментален принцип кој е во директна корелација со правната држава, демократијата и остварувањето на заштита на човековите слободи и права, а во поново време се поврзува и со економскиот развој.

Врз основа на различните пристапи во дефинирањето на принципот на владеење на правото во современата правна теорија, трудот покажува дека, се разликуваат два стадиуми на остварување на принципот на владеење на правото и тоа „тенок (*thin*) принцип на владеење на правото“ и „цврст, односно густ (*thick*) принцип на владеење на правото“. „Тенкиот принцип на владеење на правото“ подразбира донесување на закони преку кои формално правно ќе се обезбеди ред и мир, заштита на граѓанските права, ефикасно судство итн. „Цврстиот, односно густиот принцип на владеење на правото“ во себе опфаќа и остварување на одредени вредности како што се демократијата, правната сигурност, правичноста, еднаквоста и сл.

⁴³ Законот за постапување со бесправно изградени објекти, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 23/11, 54/11, 155/12 и 72/13.

⁴⁴ Законот беше донесен на 24. 2. 2011 година, а влезе во сила осмиот ден од неговото објавување во *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 23/11.

Од трудот се гледа дека принципот на владеење на правото е определен како една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија со членот 8 на Уставот. Покрај уставната прокламација на принципот на владеење на правото, трудот покажува дека за остварување на овој принцип во граѓанскоправните односи од особено значење се и уставната гаранција на правото на сопственост, правната заштита на сопственоста и гаранцијата на слободата на пазарот и претприемништвото.

При анализата на генералните и специјалните закони, во трудот се подвлекува дека за остварување на принципот на владеење на правото во поширока смисла на зборот не е значаен само квантитетот на прописите (донесување прописи со кои целосно ќе бидат уредени граѓанскоправните односи), туку и нивниот квалитет, бидејќи принципот на владеење на правото во поширока смисла на зборот подразбира остварување на одредени вредности како што се преведноста, еднаквоста и други.

Остварување на принципот на владеење на правото во граѓанскоправните односи, како што покажува трудот, пред се, подразбира создавање правна регулатива која ќе биде заснована на принципите за уредување на граѓанскоправните односи. Доследната примена на граѓанскоправниот метод за уредување на граѓанскоправните односи во правните прописи е во функција на остварување на принципот на владеење на правото затоа што на тој начин се создава право кое ја акцентира имотноправната природата на овие односи.

Трудот покажува дека ограничувањата кои во законските прописи се наметнуваат во поглед на вршењето на граѓанските субјективни права, се во функција на остварување на принципот на владеење на правото затоа што го димензионираат вршењето на правата во точно определени рамки со цел да се овозможи простор за сите субјекти непречено да ги остваруваат своите права, а притоа да не попречуваат во остварувањето на правата на другите лица.

Позитивноправната анализа на специјалното законодавство во трудот покажува дека во поново време се внесуваат и одредби со кои се зголемува одговорноста на државните органи кога тие одлучуваат за граѓанските субјективни права (прекршочна одговорност за службените лица, одговорност за надомест на штета за државните органи).

Во трудот се заклучува дека во правниот систем на Република Македонија постои напредок во остварување на принципот на владеење на правото во сите области на правниот живот, меѓутоа остварувањето на принципот на владеење на правото во поширока смисла

(цврст принцип на владеење на правот) сеуште претставува предизвик за Република Македонија.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Учебници, статии, монографии

1. Carothers, Thomas, *Promoting the Rule of Law Abroad*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D. C. 2006;
2. Collier, Paul, *The Bottom Billion*, Oxford University Press, Oxford 2007;
3. Djankov, Simeon, La Porta, Rafael, Lopez-de-Silanes, Florencio, Shleifer, Andrei, “The Regulation of Entry”, *Quarterly Journal of Economics* 117(1), 2002;
4. Ebeling, Richard M., “Free Markets, the Rule of Law, and Classical Liberalism“, *The Freeman: Ideas on Liberty* May 2004;
5. Glaeser, Edward, LaPorta, Rafael, Lopez-de-Silanes, Florencio, Shleifer, Andrei, “Do institutions cause growth?“, *Journal of Economic Growth* 9/2004;
6. Gwartney, J., Clemens, J., *Can a Country Prosper without a Sound Legal Structure?*, Fraser Forum, July 2004;
7. Haggard Stephan, “The Rule of Law and Economic Growth: Where are We?“, *World Development* Vol. 39, No. 5/2011;
8. Helmke Gretchen, Rosenbluth, Frances, “Regimes and the Rule of Law: Judicial Independence in Comparative Perspective“, *Annual Review of Political Science* 12/2009;
9. Keefer, Philip, *A Review of the Political Economy of Governance: From Property Rights to Voice*, World Bank Policy Research Work, Washington D. C. 2004;
10. Kleinfeld, Rachel, *Competing Definitions of the Rule of Law: Implications for Practitioners*, Carnegie Papers – Rule of Law Series, Number 55, Carnegie Endowment for International Peace, Washington 2005;
11. Kurtz, Marcus, Schrank, Andrew, “Growth and Governance: A defense“, *Journal of Politics* 69/2007;
12. Lien, Donald, Pradhan, Sanjay, “The Impact of Corruption on Investment: Predictability Matters“, *World Development* 27(6), 1999;
13. North Douglas, Wallis, John, Weingast, Barry, *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge University Press, Cambridge 2009;
14. O'Donnell, Guillermo, “Why the Rule of Law Matters“, *Journal of Democracy* 15/2004;
15. Tamanaha, Brian Z., “The Dark Side of the Relationship Between the Rule of Law and Liberalism“, *NYU Journal of Law & Liberty*, 2004;
16. Tamanaha, Brian, *A Concise Guide To The Rule Of Law*, Legal Studies Research Paper Series, September 2007;

17. Tamanaha, Brian, *A Concise Guide To The Rule Of Law*, Legal Studies Research Paper Series, September 2007, The Social Science Research Network Electronic Paper Collection, <http://ssrn.com/abstract=1012051>;
18. Митков, Владимир, Климовски, Саво, *Политички и уставен систем*, Просветно дело, Скопје 1995;
19. Живковска, Родна, *Стварно право*, Европа 92, Скопје 2005;
20. Шкарик, Светомир, *Уставно право, втора книга*, Union Trade, Скопје 1995.

Законски прописи

1. Закон за градење, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 130/09, 124/10, У. бр. 262/09, 18/11, 36/11, 54/11 и У. бр. 262/09 и У. бр. 212/10, 13/ 12, 144/12, 25/13 и 79/13;
2. Закон за експропријација, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 33/95, 20/98, 40/99, 31/03, 46/05, 10/08 и 106/08;
3. Закон за експропријација, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 95/12, 131/12 и 24/13;
4. Закон за катастар на недвижности, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 55/13;
5. Закон за наследување, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 47/96;
6. Закон за облигационите односи, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 18/01, 4/02, 84/08 и 161/09;
7. Закон за сопственост и други стварни права, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 18 /01, 92/08, 139/09 и 35/10;
8. Закон за шумите, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 64/09, 24/11, 53/11, 25/13, 79/13 и 147/13;
9. Законот за постапување со бесправно изградени објекти, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 23/11, 54/11, 155/12 и 72/13;
10. Устав на Република Македонија, *Службен весник на Р. Македонија*, бр. 52/92.

Full Professor Rodna Živkovska, LL.D.

Assistant Professor Tina Pržeska, LL.D.

Faculty of Law „Iustinianus I“, Sts. Cyril and Methodius
University of Skopje

REALIZATION OF THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW IN CIVIL LAW RELATIONS

Summary

The text shows that the rule of law in modern legal systems is accepted as a fundamental principle in direct correlation with democracy, protection of human rights, and recently with economic development.

Due to the different approaches in defining the rule of law in modern legal theory, the text shows that there are two stages of realization of the rule of law – thin principle of rule of law and thick principle of rule of law. The thin principle of rule of law involves laws that in formal sense provide law and order, protection of human rights and civil rights, efficient judicial system etc. The thick rule of law involves certain values such as democracy, security, justice, equality.

The text shows that in article 8 of the Constitution rule of law is determined as one of the fundamental values of the constitutional system in Republic of Macedonia. Beside the constitutional proclamation of rule of law, the text shows that the guarantee of ownership, legal protection of ownership and free market play crucial role in realization of this principle in civil relations.

In the analysis of general and special laws, it is stated that in achieving rule of law, in the broader sense of the word, the quality of the laws is as important as their quantity (sufficient number of laws that regulate civil relations) because the rule of law should involve values such as justice and equality.

Realizing the principle of rule of law in civil relations, as it is shown in the text, involves creating legislation based on the principles that govern civil relations. Consistent application of these principles when regulating civil relations is crucial regarding the rule of law because it underlines the nature of these relations instead of suppressing it.

The text shows that limitations in civil relations are also in the function of rule of law because the limitations are set in order to create space where the rights of one person may be exercised without limiting the rights of others.

The analysis of special laws in the text shows that regulations increasing the liability of government bodies when they are in position to determine right and duties of persons has been recently implemented (for government officials there is a misdemeanor responsibility, and for government bodies liability for damages).

The general conclusion is that in Republic of Macedonia there has been a progress regarding the rule of law in all areas of the legal system. However, achieving the so called thick principle of rule of law still represents a challenge for Republic of Macedonia.

Key words: *Rule of Law; Republic of Macedonia, Civil Law; Property; Free Market.*